Název předmětu: Ochrana obyvatelstva a IZS

Téma: Úvod do studia, základní pojmy, vznik a vývoj ochrany obyvatelstva v ČR

Cíl:

Student zná význam základních pojmů z oblasti ochrany obyvatelstva a jednotlivé etapy vývoje ochrany obyvatelstva v bývalém Československu a ČR.

Úkoly pro samostatnou práci:

Studium povinné literatury, vybraní studenti si připraví seminární práci na zadané téma z historie civilní protiletecké ochrany, civilní obrany, civilní ochrany a ochrany obyvatelstva v bývalém Československu a ČR o rozsahu 5 normostran textu, seminární práce budou prezentovány na semináři.

Povinná literatura:

ŠILHÁNEK, Bohumil a Josef DVOŘÁK. *Stručná historie ochrany obyvatelstva v našich podmínkách.* Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003. ISBN 80-86640-12-4. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3c8b9780-84f6-11e4-9d8c-005056827e51

Doporučená literatura:

Zákon č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům

Zákon č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů

Obsah:

1) Základní pojmy

Dle zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů se ochranou obyvatelstva rozumí *„plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku.“*

Úkoly civilní ochrany, resp. civilní obrany jsou specifikovány v čl. 61 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), přijatého v Ženevě dne 8. června 1977. Dodatkový protokol I byl ratifikován Československou socialistickou republikou v roce 1990. V jeho české verzi uvedené ve sdělení č. 168/1991 Sb. je civilní obrana definována

jako *„plnění některých nebo všech níže uvedených humanitárních úkolů, jejichž cílem je chránit civilní obyvatelstvo před nebezpečím, pomoci mu odstranit bezprostřední účinky nepřátelských akcí nebo pohrom a také vytvořit nezbytné podmínky pro jeho přežití. Těmito úkoly jsou:*

a) hlásné služby;
b) evakuace;
c) organizování a poskytování úkrytů;
d) zatemňování;
e) záchranné práce;
f) zdravotnické služby včetně první pomoci a také náboženská pomoc;
g) boj s požáry;
h) zjišťování a označování nebezpečných oblastí;
i) dekontaminace a podobná ochranná opatření;
j) poskytování nouzového ubytování a zásobování;
k) okamžitá pomoc při obnově a udržování pořádku v postižených oblastech;
l) okamžitá oprava nezbytných veřejných zařízení;
m) bezodkladné pohřební služby;
n) pomoc při ochraně předmětů nezbytných k přežití;
o) doplňující činnost nezbytná k splnění výše uvedených úkolů, včetně plánování a organizování, ale neomezující se pouze na tuto činnost.“

2) Vznik a vývoj ochrany obyvatelstva před 2. světovou válkou

Počátky ochrany obyvatelstva v Českých zemích jsou úzce spjaty se vznikem a nasazením bombardovacího letectva. První náznaky civilní obrany se v Českých zemích objevují v květnu 1915, kdy vstupuje Itálie do 1. světové války. Italské království bylo vybaveno poměrně silným letectvem, které mělo potenciál ohrozit zápolí Rakousko-Uherska. V roce 1916 vznikl v Rakousku-Uhersku za tímto účelem systém obrany proti letadlům v zápolí (OPL), který měl svou aktivní složku (např. protiletadlové baterie) a civilní složku, která zodpovídala především za zatemňování a varování obyvatelstva.

V meziválečném období význam bombardovacího letectva díky technologickému pokroku významně vzrostl, což vedlo také v meziválečném Československu k rozvoji civilní obrany. Prvním krokem byl v tomto směru vznik Ústředí obrany obyvatelstva při Ministerstvu obrany v roce 1929. Jednalo se o dobrovolnickou organizaci, která měla pouze několik stovek členů. Role Ústředí obrany obyvatelstva spočívala především v koordinaci dobrovolné činnosti členů Československého červeného kříže, sdružení dobrovolných hasičů, tělovýchovných organizací a skautských oddílů. K zásadní změně v přístupu k civilní obraně v Československu došlo v roce 1935, kdy byl ustaven systém civilní protiletecké ochrany (CPO) a současně ukončena činnosti Ústředí obrany obyvatelstva. CPO byla zřízena zákonem č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Na rozdíl od dosud platného stavu, nebyla CPO dobrovolnou činností, ale systematickou přípravou na letecké útoky (zpracování plánovací dokumentace, zabezpečení úkrytů a plynových masek pro

obyvatelstvo, organizace cvičení CPO) řízenou orgány státní správy. Ústředním řízením CPO bylo dle zákona č. 82/1935 Sb. pověřeno Ministerstvo vnitra.

Po okupaci Československa nacistickým Německem přešlo řízení CPO nejprve v roce 1940 pod protektorátní policii a poté roku 1941 říšskou protivzdušnou ochranu Luftschutz.

3) Vývoj ochrany obyvatelstva do roku 1989

Po skončení 2. světové války v roce 1945 docházelo k rychlé likvidaci materiálního vybavení souvisejícího s CPO. V prvních letech po válce bylo např. zrušena většina protileteckých krytů pro obyvatele měst, které byly vybudovány v průběhu války. Přestože de iure stále platil zákon č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům i později přijaté prováděcí předpisy, de facto přestala CPO po 2. světové válce prakticky fungovat. Tento stav byl ukončen až v roce 1948, kdy byla vydána Směrnice pro prozatímní organizaci protiletecké ochrany. Na základě této směrnice měla být na přechodnou dobu vytvořena pevná organizační struktura civilní ochrany, která se odvolávala na původní zákon č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Zákon č. 82/1935 Sb. byl zrušen teprve v roce 1961, kdy byl nahrazen zákonem č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky z 18. dubna 1961.

O definitivní koncepci civilní obrany po druhé světové válce bylo rozhodnuto až v roce 1951 v souvislosti s přijetím Vládního usnesení o civilní obraně ze 13. července 1951, kterým se systémově legalizovala postupná organizační, personální a materiální výstavba civilní obrany. Směrnice zavádí do legislativy termín „civilní obrana“, který následně používán až do roku 1993. Koncepce výstavby civilní obrany (CO) odpovídala pojetí uplatňovanému v tehdejším Sovětském svazu. CO byla určena primárně pro obranu před vojenskými hrozbami. Zpočátku byla velké pozornost věnována ochraně před konvenčními leteckými útoky a ochraně proti chemickým zbraním, později byl hlavní pozornost věnována ochraně před jadernými zbraněmi, což byl důsledek technologického pokroku v této oblasti.

Základním pilířem tehdejší koncepce bylo vybudování materiální základny nutné pro zajištění civilní obrany. Byla zahájena výstavba velitelských stanovišť, pozorovatelen, chráněných pracovišť, zdravotnických a protichemických zařízení. Pokud jde o individuální ochranu, ve velmi krátké době dokončen vývoj nových typů ochranných masek CO-1 pro obyvatelstvo a osazenstvo závodů, dále výroba dětských ochranných vaků DV-52 pro děti do 18 měsíců a výroba dětských ochranných kazajek DK-52 pro děti od 18 měsíců do 3 let. Do konce roku 1954 vyrobeno 3,2 mil. kusů ochranných masek CO-1, 230 tis. kusů dětských ochranných vaků DV-52 a 257 tis. kusů dětských ochranných kazajek DK-52. Za hlavní způsob kolektivní ochrany bylo stanoveno ukrytí obyvatelstva. Zabezpečování úkrytů pro tyto účely započalo v již roce 1952. Částečně byla obnovována použitelnost úkrytů, vybudovaných za druhé světové války nebo před ní, intenzivně však probíhala také výstavba nových úkrytů.

Zásadní změnou bylo převedení oblasti CO z dikce Ministerstva vnitra do působnosti Ministerstva národní obrany, k čemuž došlo 1. ledna 1976 a CO se tak stala nedílnou součásti branného systému státu.

V 70. a 80. letech měla CO vojenskou strukturu, která měla svou vojenskou a civilní složku. Vojenská složka byla tvořena štáby CO, vojenskými útvary CO a zařízeními CO. Štáby CO byly řídící složkou CO a byly vytvořeny na úrovni okresů a měst Plzeň, Brno, Ostrava a Košice, jimž byly nadřazeny štáby CO krajů a hlavních měst, štáby CO ČSR a SSR a štáb ČSSR. Vojenské útvary tvořily výkonnou složku CO. Jednalo se 4. pluk CO Varnsdorf, 1. pluk CO Kutná Hora, 7. výcvikový pluk CO Bučovice, které všechny podléhaly Západnímu vojenskému okruhu a 6. pluk CO Malacky náležející pod Východní vojenský okruh. O něco později, v roce 1977, vznikl 5. pluk CO v Žilině, též náležející pod Východním vojenský okruh. Pluky byly naplňovány vojáky základní služby a důstojnickým sborem. Pluky sloužily k vedení záchranných prací a odpovídalo tomu i jejich vybavení. Kromě klasické vojenské techniky, vlastnily i techniku vyprošťovací, protipožární, protichemickou, na úpravu vody a zdravotnický materiál. Byl vybaven nejen vojenskou technikou, ale hlavně prostředky pro výše uvedené záchranné práce. Požární technikou, protichemickou technikou, ženijně vyprošťovací technikou, zdravotním materiálem pro poskytování první a předlékařské pomoci, úpravnou vody, chemicko-radiačním průzkumem a zabezpečením spojení. Pokud jde o civilní složku CO, tu tvořily jednotlivé služby CO, které byly rozděleny dle zaměření, např. zdravotnická služba, protipožární, služba, energetická služba apod.

Z hlediska vývoje civilní obrany na mezinárodní úrovni je důležitým mezníkem rok 1977, kdy byl přijat I. dodatkový protokol k Ženevským úmluvám. Protokol podepsalo v roce 1978 také Československo, ale ratifikovalo jej v roce 1990. V čl. 61 Protokolu I byly definovány úkoly CO (viz výše).

4) Vývoj ochrany obyvatelstva po roce 1989

Již od 80. let 20. stol. probíhala v tehdejším ČSSR diskuze o rozšíření mírového využití CO. Tento vývoj se později naplno prosadil po svržení komunistického režimu v listopadu 1989. Zásadní změny se nicméně odehrály také v pojmosloví a organizační struktuře civilní obrany. V roce 1992 byl Českou národní radou schválen zákon č. 21/1993 Sb. ze dne 21. prosince 1992, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ve znění pozdějších předpisů, a kterým se provádějí další opatření v soustavě ústředních orgánů státní správy České republiky, s platností od 1. ledna 1993. Zákon ujasňuje kompetence orgánů státní správy, přičemž se v něm objevuje pojem „civilní ochrana“ namísto dříve užívaného pojmu „civilní obrana“. Dne 1. září 1993 byl rozkazem ministra obrany zřízen Hlavní úřad Civilní ochrany České republiky, který se stal orgánem Ministerstva obrany pro výkon státní správy ve věcech civilní ochrany a současně nástupnickou organizací Štábu Civilní obrany České republiky. Dne 24. listopadu 1993 bylo přijato Usnesení vlády České republiky č. 660/1993 Sb., které rušilo ke dni 31. prosince 1993 štáby civilní ochrany okresů a statutárních měst. Místo nich byly tímto nařízením vytvořeny oddělení ochrany obyvatelstva v rámci referátů obrany a ochrany okresních úřadů.

Poslední zásadní změnou bylo převedení civilní ochrany z působnosti Ministerstva obrany zpět do působnosti Ministerstva vnitra. V roce 1997 bylo přijato Usnesení vlády č. 710, ve kterém byly ministrům vnitra a obrany uloženy úkoly převodu výkonu státní správy v oblasti civilní ochrany pod resort Ministerstva vnitra. Stalo se tak 1. ledna 2001 současně s počátkem účinnosti zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. V zákoně č. 239/2000 Sb. byl mimo jiné použit nový termín „ochrana obyvatelstva“, kterým se rozumí *„plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku.“*